

УДК 347.121.1:347.91/95

УЧАСНИКИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА У СПРАВАХ, ЩО ВИНИКАЮТЬ З ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Ірина БОНДАР,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри нотаріального
та виконавчого процесу і адвокатури
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються проблемні питання учасників цивільного судочинства. Аналізуються особливості сторін у справах, що виникають з особистих немайнових правовідносин. Досліджується концепція посттанативних прав і визначаються шляхи вдосконалення чинного процесуального законодавства.

Ключові слова: особисті немайнові права, цивільний процес, позивач, відповідач, правовідносини.

PARTICIPANTS OF THE CIVIL PROCEEDING IN CASES THAT ARISING FROM THE INDIVIDUAL NON-PROPERTY LEGAL RELATIONS

Iryna BONDAR,

PhD in Law, Associate Professor at the Department of Executive and Notarial Process
and Advocacy of Taras Shevchenko National University of Kyiv

SUMMARY

The article deals with the issues of participants in civil proceedings. The peculiarities of the parties in cases arising out of individual non-property legal relations are analyzed. The author investigates the concept of post thanatos rights and determines the ways of improving the current procedural law.

Key words: individual non-property rights, civil process, plaintiff, defendant, legal relations.

Постановка проблеми. Основними учасниками справи в позовному провадженні, зокрема, й у справах, що виникають з особистих немайнових правовідносин, є сторони – позивач і відповідач. Чинне процесуальне правове регулювання питання сторін сьогодні не можна визнати належним.

Так, ч. 2 ст. 48 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) передбачає, що позивачем і відповідачем можуть бути фізичні та юридичні особи, а також держава. Таке окреслення сторін на рівні процесуального закону виглядає досить дискусійним і непереконливим.

Суб'єктами особистих немайнових прав можуть бути як фізичні, юридичні особи чи держава, так і територіальні громади. Отже, і для сторін у справах, що виникають з особистих немайнових правовідносин, перелік імовірних сторін у ч. 2 ст. 48 ЦПК не виглядає достатнім. Такими сторонами, очевидно, може бути й територіальна громада, а узагальнюючи викладене, будь-хто, хто визнаний суб'єктом матеріального правовідношення.

Мета й завдання статті. В аспекті досліджуваної теми для нас важливим є визначення можливого впливу на наукові положення щодо цивільного процесу особливостей особистих немайнових правовідносин.

Виклад основного матеріалу. Конструкція ч. 2 ст. 48 ЦПК не узгоджується з іншими положеннями Кодексу. Так, зокрема, ч. 5 ст. 56 ЦПК передбачає, що в разі відкриття провадження за позовною заявою, поданою прокурором в інтересах держави в особі органу, уповноваженого здійснювати функції держави у спірних правовідносинах, зазначений орган набуває статусу позивача. У разі відсутності такого органу або відсутності в нього повноважень щодо звернення до суду прокурор зазначає про це в позовній заяві, і в такому разі прокурор набуває статусу позивача.

Отже, зазначена норма передбачає можливість бути позивачем у цивільній справі за державним органом і прокурором, що, однак, не передбачає ст. 48 ЦПК. Звичайно, можна говорити, що в цих випадках насправді позивачем начебто буде держава, а державний орган і прокурор лише діятимуть у її інтересах, однак формально, виходячи з положень ст. 56, цього не буде.

Крім того, у зв'язку з цим недосконалим виглядає й ст. 46 ЦПК щодо цивільної процесуальної правоздатності. Згідно з нею, здатність мати цивільні процесуальні права й обов'язки сторони, третьої особи, заявника, заінтересованої особи (цивільна процесуальна правоздатність) мають лише фізичні та юридичні особи. За державою, не кажучи вже про територіальну громаду, ця норма не визначає здатність мати цивільні процесуальні права й обов'язки. Усе це свідчить про суттєву неузгодженість наведених положень ЦПК.

Ю.С. Червоний визначає сторін як тих, які беруть участь у справі, фізичних і юридичних осіб, державу України, Автономну Республіку Крим, територіальні громади, іноземні держави та інших суб'єктів публічного права, спір яких щодо охоронюваних законом цивільних суб'єктивних прав чи інтересів має вирішувати суд [1, с. 91]. Не погоджуючись із таким переліком учасників правовідносин, С.С. Бичкова вказує, що воно переважтажує дефініцію, не додаючи їй жодного змісту [2, с. 105]. Однак, на наш погляд, це зовсім не так. Навпаки, усуваючи наведені нами недоліки законодавства, така дефініція більш повно відображає перелік суб'єктів, які можуть бути сторонами в цивільній справі. Єдине, що, як нам видається, необхідно було б обумовити, так це те, що така дефініція не є прийнятною для перенесення її в законодавство. Вона, з одного боку, дійсно перенавантажувала б зміст відповідної

правової норми, а з іншого – можливо, була б неповною, оскільки, ймовірно, не враховує всіх можливих суб'єктів матеріальних правовідносин, які могли б зайняти становище сторони у справі. На нашу думку, відповідні положення законодавства можна було б відкоригувати вживаючи більш загальні формулювання, як-то, наприклад, словосполучення «суб'єкти чи утворення, визнані суб'єктами матеріальних правовідносин». У зв'язку з цим уважаємо, що ч. 1 ст. 46 ЦПК можна було б викласти в такій редакції: «1. Здатність мати цивільні процесуальні права й обов'язки сторони, третьої особи, заявника, заінтересованої особи (цивільна процесуальна правоздатність) мають усі фізичні та юридичні особи, держава, територіальна громада, а також інші суб'єкти чи утворення, визнані суб'єктами матеріальних правовідносин»; ч. 2 ст. 48 необхідно було б викласти в такій редакції: «2. Позивачем і відповідачем можуть бути фізичні та юридичні особи, держава, територіальні громади або інші суб'єкти чи утворення, визнані суб'єктами матеріальних правовідносин». Такий зміст відповідних норм більш повно враховуватиме, зокрема, й особливості сторін у цивільних справах, що виникають з особистих немайнових правовідносин.

Щодо поняття позивача, то в науці цивільного процесу існують різні підходи до його визначення. Проте нам видається цікавим підхід щодо визначення дефініції науки цивільного процесу з урахуванням особливостей матеріальних правовідносин, із яких виникають цивільно-правові спори. Досить цікавим у цьому аспекті є положення науки цивільного права щодо так званих посттанативних прав [3; 4].

За загальними положеннями щодо цивільної правоздатності, визначеними ст. 25 Цивільного кодексу України (далі – ЦК), здатність мати цивільні права й обов'язки (цивільну правоздатність) мають усі фізичні особи. Цивільна правоздатність фізичної особи виникає в момент її народження та припиняється в момент її смерті. Особливістю особистих немайнових прав є те, що, на відміну від майнових прав, вони не знають правонаступництва після смерті та, згідно зі ст. 1219 ЦК, не входять до складу спадщини. У зв'язку з цим виникає питання щодо того, якою є правова доля цілої низки об'єктів особистих немайнових прав, як-то, наприклад, особисті папери, фото, відео, аудіо та інші форми відображення особистості, об'єкти інтелектуальної власності, пам'ять про померлого в окремих осіб і суспільства загалом тощо.

При цьому із законодавства України вбачається, що воно, не передбачаючи правонаступництва в цих особистих немайнових правах, фактично надає право рідним і близьким окремі правомочності, що випливають із цих прав, що має місце й у Німеччині та інших розвинених країнах [5]. Так, наприклад, ч. 4 ст. 303 ЦК передбачає, що в разі смерті фізичної особи, якій належать особисті папери, або фізичної особи, особистого життя якої вони стосуються, особисті папери можуть бути використані в тому числі шляхом опублікування лише за згодою їхніх дітей, вдови (вдівця), а якщо їх немає – батьків, братів і сестер; крім того, фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації. Право на відповідь, а також на спростування недостовірної інформації щодо особи, яка померла, належить членам її сім'ї, близьким родичам та іншим заінтересованим особам (ч. ч. 1, 2 ст. 277 ЦК); кожен зобов'язаний шанобливо ставитися до тіла людини, яка померла. Кожен зобов'язаний шанобливо ставитися до місця поховання людини. У разі глуму над тілом людини, яка померла, або над місцем її поховання члени її сім'ї, близькі родичі мають право на відшкодуван-

ня майнової та моральної шкоди (ст. 298 ЦК). Аналогічні положення містять й інші положення законодавства – ч. 4 ст. 285 ЦК, абз. 2 ч. 3 ст. 290 ЦК, ч. 2 ст. 296 ЦК тощо.

Досліджуючи проблему особистих немайнових прав померлих осіб, Р.О. Стефанчук зазначає, що доволі важливою є проблема існування особистих немайнових прав, які нібито «переживають» своїх носіїв і продовжують своє існування після їхньої смерті. Такі особисті немайнові права він пропонує називати «посттанативними» (від лат. «post» – після, «thanatos» – смерть), тобто суб'єктивні цивільні права, які виникають або продовжують існування після смерті фізичної особи [6, с. 416]. Проведений Р.О. Стефанчуком аналіз цих прав свідчить, що за своїм цільовим спрямуванням (метою) окремі із цих прав мають на меті виключно захист порушених прав померлої фізичної особи (право на спростування, право на відповідь тощо), решта з них спрямовані як на подальше здійснення вказаних прав, так і на їх захист [6, с. 419].

Але концепція посттанативних прав не може бути адекватно сприйнята й безпосередньо відображена в законодавстві в силу звичного тлумачення поняття «правоздатність» фізичної особи, оскільки існування прав особи після її смерті є неможливим. Інакше ми мусимо визнати покійного правоздатною особою. Тому не можна говорити про безпосередні права покійної людини, але можна й потрібно встановлювати інтереси такої особи, що неодмінно визначатиметься під час тлумачення заповіту, умов договору довічного утримання тощо й буде відповідати концепції врахування інтересів ненародженої дитини. Сьогодні стан розвитку матеріальних правовідносин, особливо особистих немайнових, уже перебуває на тому етапі, що можна та необхідно визнавати певну спеціальну правосуб'єктність і за померлими особами, надаючи визначеним живим суб'єктам можливість їх захисту в суді. Необхідно визнати, що смерть людини не призводить до припинення її окремих особистих немайнових прав, ці права, на наш погляд, трансформуються в інтереси покійного, а забезпечується їх дотримання уповноваженими ним у заповіті чи в інших розпорядженнях на випадок смерті особами або ж визначеними законом особами. Зокрема, не про права, а про інтереси спадкодавця вже зазначалося в юридичних джерелах [7, с. 4].

В аспекті ж практики цивільного процесу, звичайно, у таких випадках виникає питання належності позивача у справах про захист особистих немайнових прав померлих осіб: хто є таким позивачем, померла особа чи інші особи, які звертаються до суду? Виходячи з поняття позивача як особи, на захист інтересів якої порушується процес, таким позивачем можна було б уважати померлу особу; якщо ж виходити з того, що позивачем є особа, яка звертається до суду, то таким позивачем повинна була б бути ця особа, родич померлого. Відповідь на такого роду питання, що начебто міститься в Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» від 27.02.2009 № 1, навряд чи можна вважати якісно сформульованою.

Так, п. 6 зазначеної Постанови передбачає, що, відповідно до положень ст. 39 ЦПК, у разі поширення недостовірної інформації стосовно малолітніх, неповнолітніх чи недієздатних осіб з відповідним позовом до суду вправі звернутися їхні законні представники. Якщо поширено недостовірну інформацію про особу, яка померла, з відповідним позовом вправі звернутися члени її сім'ї, близькі родичі та інші заінтересовані особи [8]. Таке формулювання пункту Постанови не дає очевидної відповіді на питання щодо того, хто є позивачем під час захисту честі й гідності померлої особи. Однакове формулювання «з відповідним

позовом до суду вправі звернутися» в Постанові вживається як щодо випадку очевидного представництва законних представників малолітніх чи неповнолітніх дітей, так і щодо осіб, які звертаються до суду щодо захисту прав померлих, де, ймовірно, такого представництва немає.

Дискусійним є питання належного позивача як суб'єкта спірних особистих немайнових правовідносин, що виникають із захисту посттанативних прав, й у правовій науці.

Так, наприклад, Д. Маріц, аналізуючи питання визначення належних позивачів у справах про захист честі й гідності зауважує, що позивачами, у свою чергу, можуть бути не лише дієздатні особи, а й особи, які є недієздатними, а також ті, що померли. При цьому Д. Маріц також звертає увагу на те, що питання захисту честі й гідності померлих є дискусійним у юридичній науці [9, с. 59]. Аналізуючи це твердження, не можна не звернути увагу, що постановка в один ряд питання щодо можливості бути позивачами чи то дієздатних, чи то недієздатних осіб з особами, які померли, є неправильною. Якщо в першому випадку немає навіть жодних сумнівів щодо того, що недієздатні особи можуть бути позивачами, оскільки цей випадок є проявом проблеми дієздатності суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин, то проблема з можливістю померлих осіб бути позивачами лежить у площині правоздатності.

Натомість, наприклад, убачається, що під час дослідження питання щодо суб'єктів – носіїв посттанативних особистих немайнових прав – Р.О. Стефанчук прямо акцентує увагу на тому, що носієм таких прав є не «померла фізична особа», оскільки в момент смерті вона перестає бути учасником цивільних правовідносин і втрачає свою цивільну правоздатність, а інші фізичні особи, які чітко визначені чинним законодавством або призначені померлим [6, с. 420–421].

У правовій науці України також висловлені різного роду думки щодо існування посттанативних особистих немайнових прав і їх природи, суб'єктів.

Так, Р.О. Стефанчуком у цивільному праві України розроблено поняття «посттанативних» особистих немайнових прав фізичних осіб, від якими він розуміє такі особисті немайнові права, що виникають унаслідок і в момент смерті фізичної особи в інших осіб, які визначені законом чи встановлені померлим і, як правило, спрямовані на захист доброго імені померлого [6, с. 14]. При цьому ним чітко акцентується увага на тому, що носієм посттанативних особистих немайнових прав є не «померла фізична особа», оскільки в момент смерті вона перестає бути учасником цивільних правовідносин і втрачає свою цивільну правоздатність, а інші фізичні особи, які чітко визначені чинним законодавством або призначені померлим [6, с. 420–421]. Однак є й протилежні думки, які полягають у тому, що, згідно з ч. 1 ст. 425 ЦК, особисті немайнові права інтелектуальної власності є чинними безстроково, якщо інше не встановлено законом. Отже, ці права не припиняються зі смертю людини й цим відрізняються від інших особистих немайнових прав фізичної особи [10, с. 18–19].

Автор сприймає зазначені концепції як не зовсім досконалі, оскільки безстроковим є авторство на певний твір, але право інтелектуальної власності на такий твір спадкується, тому не можна ототожнювати авторське право та право власності на інтелектуальний продукт. Зокрема, всім відомі музичні твори Вівальді, Баха, Чайковського, але права інтелектуальної власності на них припинилися, а авторство залишається. Так, за аналогією можна створити не чорний квадрат, а голубий трикутник, але така авторська ідея буде чогось варта тоді, коли хтось захоче купити такий малюнок. Тому авторське право відрізняється від права власності на інтелектуальний продукт тим, що останнє є оборотоздатним і є покупець, готовий його придбати.

Тому в разі поширення недостовірної інформації про покійного й, зокрема, видатного автора, на наш погляд, будуть захищатися його інтереси та чесне ім'я, але водночас права й інтереси тих спадкоємців, які пов'язують своє ім'я з іменем автора, мають добру пам'ять про нього, а також використовують його здобутки – інтелектуальну власність. Якщо ж проаналізувати наступне судове рішення з приводу припинення правопорушення, пов'язаного з поширенням недостовірної інформації про покійного, то в інтересах покійного буде мати місце рішення про спростування такої інформації й це положення разом із тим вигідне також його спадкоємцям, які вимагатимуть і відшкодування завданої моральної й можливої матеріальної шкоди саме їм, оскільки покійному за зрозумілих причин таке відшкодування присудити суд не зможе.

Не можна не звернути увагу також на те, що мова під час аналізу посттанативних прав переважно йде в аспекті захисту особистих немайнових благ померлого в суді, зокрема в аспекті кола заінтересованих осіб, які вправі звертатися до суду за захистом цих благ.

Так, на думку Р.О. Стефанчука, коло цих осіб залежить від цілеспрямованості (мети) посттанативного особистого немайнового права. Тобто якщо особисте немайнове право спрямоване на захист від розкриття обставин особистого життя чи інших приватностей померлої фізичної особи, то коло цих осіб, які наділені вказаними посттанативними особистими немайновими правами, визначається лише особами, які перебували в найбільш тісних родинних зв'язках, як правило, діти, батьки та вдова (вдівець). Коли ж посттанативне право безпосередньо спрямоване на захист доброго імені померлої фізичної особи від незаконних посягань з боку інших осіб, то коло уповноважених осіб суттєво розширюється, до їх кола вже входять так звані «заінтересовані особи» [6, с. 421]. Однак є й думки, що такі особи повинні визначатися за правилами визначення спадкоємців за законом [11, с. 81], або ж навіть і такі, що ними можуть бути всі особи, які доведуть хоча б будь-який інтерес до цієї справи [12, с. 28].

Крім того, коли посттанативні особисті немайнові права стосуються безпосереднього захисту доброго імені померлої фізичної особи, то у випадку нездійснення їх уповноваженими особами пропонується передбачити, що це не може бути перешкодою інших заінтересованих осіб реалізувати посмертний захист цих благ [13, с. 14] або ж навіть захист їх за позовом прокурора [14, с. 151; 15, с. 10]. Видається також, що в сучасних умовах, коли доволі часто шанувальники певного співака об'єднуються в його фан-клуби, тобто пов'язують свою діяльність з добрим іменем певної творчої особистості, то після смерті такого співака вони набувають права на захист його імені, оскільки негативна недостовірні інформація про нього може завдати їм особистої моральної шкоди.

З аналізу наведеної наукової дискусії вбачається, що її сутність лежить більше не в площині матеріального права, а в площині процесу, можливості, тих чи інших осіб звертатися до суду за захистом інтересів померлої особи. Так, пропонуючи передбачити за прокурором або будь-ким право на захист прав доброго імені померлої фізичної особи у випадку нездійснення цього права уповноваженими особами, по суті, пропонують закріпити в законодавстві процесуальне, а не матеріальне за своїм характером право. У зв'язку з цим, на нашу думку, правовій науці доцільно було б звернути увагу саме на процесуальний аспект проблеми захисту посттанативних прав і можливості врегулювання її в процесуальному законодавстві. Загалом же наука процесуального права повинна враховувати всі проблеми захисту прав померлих під час формулювання наукових дефініцій щодо визначення позивача у справі.

Загалом же необхідно визнати, що проблема суб'єкта посттанативних матеріальних прав і, відповідно, суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин стосується не лише позивачів у справі. Ці питання можуть виникнути й щодо відповідачів, наприклад, якщо хтось схоче заперечити право померлої особи, наприклад, право авторства на твір. Кому в такому разі він повинен висувати позов? Не виключаємо того, що можна змодельовати й випадки, коли такі питання виникатимуть і щодо третіх осіб, які або заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, або ж не заявляють таких вимог. Отже, мова загалом у наведених випадках іде про інститут цивільної процесуальної правоздатності, її зв'язок із матеріальною правоздатністю.

Зокрема, в силу ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують під час розгляду справ Конвенцію та практику Суду як джерело права [16]. У цій нормі йдеться про Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод [17], а також практику, тобто рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд). Характерним у цьому випадку є Рішення ЄСПЛ у справі «East/West Alliance Limited» проти України» (заява № 19336/04), де Суд зазначив: «252. Що стосується матеріального відшкодування моральної шкоди, Суд може присудити її комерційним підприємствам, вносячи рішення на засадах справедливості, оскільки її точний підрахунок є неможливим. Зазнана такими компаніями моральна шкода може включати аспекти, які більшою або меншою мірою є «об'єктивними» або «суб'єктивними». Аспекти, які можна враховувати, включають репутацію підприємства, невизначеність при прийнятті рішень, проблеми в керуванні підприємством (для якого не існує точного методу підрахунку наслідків) та, насамкінець, хоча й меншою мірою, тривогу та незручності, завдані керівництву (див. рішення у справі «Comingersoll S.A.» проти Португалії» (Comingersoll S.A. v. Portugal), заява № 35382/97, п. 35, ECHR 2000-IV)» [18]. При цьому в Рішенні ЄСПЛ не відображено, яку ж суму як компенсацію має отримати «керівництво» підприємства. Прецедентний характер Рішення ЄСПЛ у справі «East/West Alliance Limited» проти України» важко переоцінити для українського цивільного процесу, оскільки позивачем і заявником до ЄСПЛ стало підприємство, а не посадові (фізичні) особи підприємства, тим не менше, завдана останнім моральна шкода увійшла до розрахунку загальної суми сатисфакції. У зв'язку з цим традиційний для української правової системи підхід до визначення позивача в справі наштовхнувся на прецедент, який до останнього часу поки що в Україні не відтворюється в судовій практиці. Автор же вважає, що така позиція ЄСПЛ необґрунтована будь-якими доказами (збільшення заробітної плати керівників підприємства у зв'язку зі збільшенням обсягів їхньої роботи тощо) і суперечить принципу диспозитивності, оскільки присудження загальної суми сатисфакції підприємству будь-яким чином не впливає на відшкодування завданої керівництву підприємства моральної шкоди тощо. Тому істотні ускладнення в процесуальному становищі суб'єктів цивільного процесу можуть виникати й із рішень ЄСПЛ, а не тільки з теоретичних концепцій учених.

Під час дослідження питання відповідача у справах, що виникають з особистих немайнових правовідносин, необхідно виходити з того, що відповідачем у таких справах є особа, яка притягується судом для відповіді у зв'язку з імовірним порушенням прав позивача [1, с. 91].

Окремі складнощі для теорії та практики виникають і з визначенням належного відповідача у справах, що виникають з особистих немайнових правовідносин. Насамперед це стосується справ про захист честі й гідності фізичної

особи внаслідок поширення про неї недостовірної інформації в мережі Інтернет.

Як і з доказуванням у суді факту поширення недостовірної інформації, проблеми якого викликаються можливістю динамічної зміни інформації в мережі Інтернет, про що ми вже зазначали вище, у вказаних справах виникає й питання щодо суб'єкта, який відповідає за поширення такої інформації, про що зазначається в літературі. Аналогічні проблеми виникають і в інших справах, наприклад, у справах про захист права фізичної особи на власне зображення. Як зазначає О.О. Кулініч, сьогодні значна частина рекламної друкарської продукції (буклети, флаєри, афіші тощо) може поширюватися без указівки видавництва, замовника й інших даних, які не дають змоги визначити відповідача у справі, що робить неможливим установлення особи, винної в порушенні права на зображення [19, с. 281]. Безумовно, всі ці проблеми більше є проблемами матеріально-правового характеру, через що їх усунення необхідно здійснювати шляхом удосконалення матеріального законодавства. З метою усунення проблеми ідентифікації винного в порушенні прав особи в мережі Інтернет суб'єкта, можна погодитися з О. Рублем, що в цьому випадку не зайвим було б і юридичне закріплення основної термінології щодо створення та обслуговування веб-сайтів, реєстрації доменних імен («веб-сайт», «власник веб-сайта», «реєстратор», «реєстрант», «хостинг-провайдер» тощо), врегулювання на рівні нормативно-правового акта загального порядку реєстрації доменних імен і ведення єдиного обліку реєстрантів [20] тощо. Такі зміни призведуть до запобігання виникненню ситуацій, коли позивач не може звернутися до суду, оскільки не знає особи, яка порушила його право, тобто відповідача.

На думку І.Б. Тащишен, у разі індексації веб-сайтів, на яких розміщена недостовірна інформація в пошуковій системі Google, саме це товариство є належним відповідачем [21]. На наш погляд, із таким твердженням варто погодитися частково. Так, рішення суду стає обов'язковим до виконання особою, якщо вона брала участь в справі і щодо неї в рішенні міститься встановлене судом зобов'язання.

Мережа Інтернет є настільки розгалуженою, що пошук інформації в ній за відсутності спеціальних пошукових мереж є досить непростою справою. Опублікована на одному із сайтів інформація, що порушує честь і гідність позивача, автоматично може згенеруватися на інших сайтах, через що її відстеження особою, права якої було порушено, на всіх сайтах фізично є неможливим. Тому саме на пошукову систему може бути покладений обов'язок здійснити розшук відповідної інформації на всіх сайтах і її анулювання. Така позиція автора зводиться до того, що сучасні пошукові системи настільки ускладнені, що пересічним громадянам і навіть фахівцям знайти інформацію і її знищити видається неможливим. Оскільки пошукові системи займаються публічною діяльністю, то вони й мають виконувати рішення судів. Доволі часто навіть правопорушники, розміщуючи інформацію на сайті, не уявляють, де вона може опинитися й ким буде використана, тому саме фахівці пошукових систем мають застерігати та ліквідувати випадки правопорушень.

У судовій практиці, виходячи з положень матеріального законодавства, відповідачами у справі про захист гідності, честі чи ділової репутації визначено фізичних або юридичних осіб, які поширюють недостовірну інформацію, а також автора цієї інформації. Під поширенням інформації розуміється опублікування її в пресі, передавання по радіо, телебаченню чи з використанням інших засобів масової інформації; поширення в мережі Інтернет чи з використанням інших засобів телекомунікаційного зв'язку; викладення в характеристиках, заявах, листах, адресованих іншим

особам; повідомлення в публічних виступах, в електронних мережах, а також в іншій формі хоча б одній особі. Поширенням інформації також є вивішування (демонстрація) в громадських місцях плакатів, гасел, інших творів, а також розповсюдження серед людей листівок, що за своїм змістом або формою порочать гідність, честь фізичної особи або ділової репутації фізичної та юридичної особи (п. п. 9, 15 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» від 27.02.2009 № 1 [22]). Отже, надання пошуковими системами інформаційних послуг з пошуку інформації фактично є нічим іншим, як сприянням її поширенню, донесенню інформації до споживача, розповсюдженню серед кола суб'єктів-користувачів мережі Інтернет. Через це пошукова система не може бути ніким іншим у справі, як відповідачем.

Крім того, необхідно враховувати, що належний захист порушеного права на честь і гідність зможе відбутися лише тоді, коли пошукові системи припинять відсилати осіб, які її шукають, на сайти, що містять цю інформацію. Зазначене може трапитися лише за активної поведінки в процесі виконання судового рішення пошукових систем, які припинять свої дії зі сприяння з розповсюдження інформації й так перешкоджатимуть її розповсюдженню. Активну поведінку в процесі виконання судового рішення можна забезпечити лише в разі, якщо пошукова система буде визначена відповідачем у справі, оскільки судові рішення не може покладати на третю особу вчинення тих чи інших високопрофесійних дій. Отже, ті юридичні особи, які надають послуги через пошукові системи, повинні притягуватися до участі у справі як відповідачі, а не як треті особи.

Висновки. Отже, національне законодавство та судова практика у справах, що виникають з особистих немайнових правовідносин, є неоднозначними, що прямо впливає на учасників цивільного судочинства. Тому першочерговим завданням є створення такого механізму, що дасть змогу захистити особисті немайнові права осіб.

Список використаної літератури:

1. Цивільний процес України: підручник / Ю.С. Червоний, Г.С. Волосатий, В.О. Єрмолаєва та ін.; за ред. Ю.С. Червоного. Київ: Істина, 2007. 392 с.
2. Бичкова С.С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження: монографія. Київ: Атіка, 2011. 420 с.
3. Beverley-Smith H. Privacy, Property and Personality: Civil Law perspectives on Commercial Appropriation / H. Beverley-Smith, A. Ohly and A. Lucas-Schloetter. New York: Cambridge University Press, 2005. 245 p.
4. Böttner G. Protection of the Honour of Deceased Persons – A Comparison Between the German and the Australian Legal Situations. *Bond Law Review*. 2001. Vol. 13. Is. 1. P. 109–135.
5. Шрамм Х.-Й. Общее личное право и возмещение нематериального вреда в немецком праве. Личные неимущественные права: проблемы теории и практики: сб. статей и иных материалов / под ред. Р.А. Стефанчука. Киев: Юринком Интер, 2010. С. 103–118.
6. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві: дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.03 / Інститут держави і права НАН ім. В.М. Корецького. Київ, 2007. 541 с.
7. Фурса Є.І. Спадкові правовідносини у нотаріальній та судовій практиці: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец.

12.00.03 / Інститут держави і права імені В.М. Корецького. Київ, 2004. 21 с.

8. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 № 1. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09

9. Маріч Д. Практичні проблеми захисту честі і гідності фізичної особи у всевітній мережі Інтернет. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2016. № 6 (22). С. 57–61.

10. Особисті немайнові права інтелектуальної власності творців: монографія / за заг. ред. В. Луця. Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. 256 с.

11. Ярошенко К.Б. Гражданско-правовая защита чести и достоинства граждан. Проблемы совершенствования советского законодательства: труды Всесоюзного научно-исследовательского института советского государственного строительства и законодательства. Москва: ВНИИСЗ, 1989. Том 43. С. 72–84.

12. Чернышева С.А. Защита чести и достоинства граждан. Москва: Московский рабочий, 1974. 96 с.

13. Шелютто М.Л. Гражданско-правовая защита чести, достоинства и деловой репутации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / Ин-т законодательства и сравнительного правоведения при правительстве РФ. Москва, 1997. 17 с.

14. Мален Н.С. Гражданский закон и права личности в СССР. Москва: Юр. лит, 1981. 215 с.

15. Сергеев А.П. Право на защиту репутации. Ленинград: Знание, 1989. 32 с.

16. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

17. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

18. Рішення ЄСПЛ в справі «East/West Alliance Limited» проти України» (заява № 19336/04). URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_994.

19. Кулініч О.О. Теоретичні проблеми реалізації та захисту права фізичної особи на власне зображення: дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.03. Одеса, 2017. 489 с.

20. Рубля О. Питання належного відповідача у справах про захист честі, гідності та ділової репутації. URL: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2017/3/29/158027.htm>.

21. Тацишин І.Б., Мазур А.В. Правові питання захисту від поширення недостовірної інформації в мережі Інтернет. URL: <http://aphd.ua/publication-215/>.

22. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 № 1. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Бондар Ірина Вадимівна – кандидат юридичних наук, доцент кафедри нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури Київського національного університету імені Тараса Шевченка

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Bondar Iryna Vadymivna – PhD in Law, Associate Professor at the Department of Executive and Notarial Process and Advocacy of Taras Shevchenko National University of Kyiv

irbond@ukr.net